

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XXXIX. De Thule insulâ; quam Ortelius, Procopii sequutus fidem, falsò credit esse Scandinaviam Plinii, & Scandiam Ptolemæi.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

Ortelius, uti prædictum sinum Xenophonti *Balticum mare* vocatum esse adfirmaverit. Verùm quicumque mare hoc Latinè adpellârit *Balticum*; novo & sub Helmodi Adamiq̃ue Bremensis sæcula invento vocabulo, haud perinde antiquo nomine, id adpellare sese sciat. Ipsum tamen prædictum fretum *Balt*, *BAL TICUM* Latinè nominare equidem haud dubitaverim, vel etiam *BALTIAM*; quemadmodum superum mare inter Italiam atque Illyricum dictum fuit *Adria*. hoc tamen masculini est generis; in *Baltia* femininum genus, quo etiam nunc usurpatur, non mutaverim.

Haëtenus igitur de primâ illâ *immense magnitudinis* insulâ *Baltia*, sive *Scandinavia*: quam peninsulam esse, sub nominibus *Biarmia*, *Lappia*, *Finnomarchia*, *Botnia*, *Svedia*, ac *Norvagiæ*, fatis compertum nostra habet atas.

Nunc de alterâ illâ quoque, *opinionem non minore* insulâ *FINNINGIA*, pauca quædam dicenda. Plinius igitur lib. II, cap. CVIII, *A Germaniâ*, inquit, *immensas insulas non pridem compertas cognitum habeo*. & Tacitus in libro de Germaniâ: *Cetera oceanus ambis, latos sinus, & insularum immensa spatia complectens*. Plures igitur numero, non unam tantum, fuisse *insulas immensas*, certum est. Apertè id restatur Plinius lib. IV, cap. XIII: *Servo mons ibi immensus, immanem ad Cimbrorum usque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus insulis; quarum clarissima Scandinavia est, incomperata magnitudinis; portionem tantum ejus, quod sit notum, Hillevionum gente incolente pagis; que alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Finningia. Quidam hæc habitari ad Vistulam usque fluvium, à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hiris, tradunt*. Quibus verbis alteram sinus Codani immensam insulam, inter Scandinaviam Venedosque sitam, designat. quæ nulla alia esse potest, quàm quæ hodièque, sub nominibus *Finnia*, *Botnia orientalis*, & *Corellia*, peninsula esse noscitur. Nomen ejus in vulgatis Plinii exemplaribus vitiatum legitur *Eningia*. quod tamen jam dudum viri docti rectè restituerunt *Finningia*. Finnos quidpe totam incoluisse, infra pluribus docebo. A gente igitur Finnorum dicta est terra *FINNINGIA*, eadem analogiâ, quâ hodièque in prædictâ peninsulâ Scandinaviâ regiones vocantur, *Helsing*, *Fiering*, *Moring*, *Bleking*: & in continente Germaniæ *Slesing* ad utramque Viadri ripam; inter *Albim* & *Amisiam*, *Kåding*, *Ståding*, *Hemmeling*: cis Rhenum verò *Lotharing*.

Atque hæc est ipsarum terrarum septemtrionalium, juxta veterum opinionem, exacta veraque descriptio. de gentibus easdem olim incolentibus posterius agam. nunc reliquas quoque oceani septemtrionalis sive Germanici insulas proximo capite persequar.

CAP. XXXIX.

De *THULE* insulâ; quam Ortelius, *Procopii sequutus fidem, falso credidit esse Scandinaviam Plinii, & Scandiam Ptolemæi*.

DE Scandinaviâ finieram, jamque ad reliqua exponenda proficiscebar, quum ecce ingens sese, maximèque mirandus offerebat quorundam error, silentio aut dissimulatione minimè transmittendus. hic igitur antè discutatur. De *THULE* insulâ, quam nunc vulgò credimus esse Islandiam, multum ac variè veteribus juxtâ atque nostris disputatum est geographis. Primum Græcorum nomen situmque ejus retulisse Pytheam Massiliensem, qui omnem Europæ septemtrionalem oceanum se navigasse scripto prodidit, auctor est Strabo in I, II, & IV libris. cui tamen idem Strabo fidem omnem derogat; unâ ferè hac ratione subnixus, *ὅτι οἱ τῶν Βρετανικῶν, ut inquit lib. I, Ἰβηρῶν ἰδόντες, εἶδεν ὡς τὸ Θάλας λέγουσιν, ἀλλὰ οὐκ ἴσασιν λέγοντες μικρῶς, ὡς τῶν Βρετανικῶν* hoc est; quod, qui *Hiernen*, *Britannicam insulam*, viderunt, nihil de *Thule* dicant; quum tamen alias insulas parvas circa *Britanniam* referant. *Levis, mchercules, ac lubrica ratio*; maximè, quum ipse fateatur paullo antè Strabo, Pytheam tradidisse, *Θάλας δὲ τὸ πρὸ τῆς Βρετανικῆς εἰς ἡμερῶν πλῆν ἀπέχον ὡς ἀρκύν* *Thulen à Britannia sex dierum navigatione abesse, versus septemtriones*. Quid igitur mirum, si, qui *Hiberniam* viderunt, de *Thule* nihil retulerunt; quum *Hibernia* etiam longiùs, quàm *Britannia*, à *Thule*, id est, ab *Islandiâ*, distita sit. Post Strabonem etiam aliis mortalibus multa super *Thule* insulâ disceptatio, multa item dubitatio, esset ulla, nec ne: donec in Domitiani tandem principatu, ut infra reddetur, Romanis quoque classibus cognitum fuit, esse *Thulen*, esseque eandem, quæ nunc dicitur *Islandia*. Nihilo minùs tamen inventus est aliquot sæculis post *Procopius Cæsariensis*, à *Palæstina* Græcus scriptor, qui *Thulen* non *Islandiam*, sed *Scandinaviam* esse, in orientem à *Britannia* projectam, contra omnium reliquorum auctorum fidem atque

atque auctoritatem adseveraret. Neque tamen hic fidem fortasse invenisset apud posteros, nisi nuper Abrahamus Ortelius, magni eximique nominis geographus, sententiam ejus non modò probasset, sed argumentis etiam nonnullis confirmasset. quã in re mirari equidem ego satis nequeo, tantam potuisse eum tribuere Procopio auctoritatem, uti contra omnium ceterorum, simul Græcorum, simul Latinorum, fidem omnem damnaret. Thulen, ex illius auctoritate, falsò Islandiam nostro sæculo creditam esse adfirmat; quia is auctor graphicè ac verè Scandinaviam peninsulam sub Thules nomine describit: nomenque id ait etiam nunc exstare in dictæ Scandinaviæ parte, quæ incolis *Tylemark* vocatur. Nimirum Ortelio, ut plerisque nostræ ætatis geographis, nihil usitatius, nihil receptius, quàm levem nominis adlusionem in quavis regione ac loco, sine acriori aliquâ rei disquisitione, temerè sequi, quæ ratio *Ἐρωραφῆν* pessima fuit, semperque erit. Ego Scandinaviam, sive, ut nunc regiones istæ vocantur, Lappiam, Norvagiam, ac Svediam, à Procopio verè disertèque sub Thules nomine depingi haut nego. at nomen id, quod, longè vetustiores Procopio, primi protulerunt Pytheas, Virgilius, Strabo, Mela, Plinius, Tacitus, & alii, an dictis regionibus conveniat, diligentiore trutinâ examinandum censeo. Ortelius putat, ex Ptolemæi geographiâ probari id posse, hoc argumento, quia longitudo ac latitudo, quas Thulæ insulæ is tribuit, Scandinaviæ conveniat. De latitudine equidem facilè Ortelio concesserim: quidpe quum Scandinavia, inter duo promontoria *Falsterbo* & *Noortkyn*, immenso spatio $xv\ iiii$ circiter gradus in latitudinem occupet; 20 facilè ex aliquâ parte parallelus ejus Thulæ Ptolemaicæ convenerit. At de longitudine controversiam ei movere ausum haud levem. namque Ptolemæus Germaniæ parteis maximè occiduas, quæ sunt ad ostia Rheni, ponit sub gradu $xxvi\ ii$: Thules autem insulæ parteis maximè orientales sub gradu $xxx\ i$, scrupulo xi . quâ ratione Thule $xi\ i$ tantum graduum & xi scrupulorum spatio Germaniæ in septemtriones versùs opposita foret: reliquum verò ejus, in occidentem versùs, super Britanniam porrigeretur: quod falsum esse in Scandinaviâ, nostri sæculi geographorum solertia satis clarè aperuit. etenim non tam exiguam solummodò ejus partem, sed totam ex diametro Germaniæ continenti inter Vistulam Rhenumque objectam cernimus: nec quidquam ejus meridianum Britanniæ attingere. Verùm non animadvertit Ortelius, dum novum Thulæ ex Ptolemæi sententiâ situm tribuere studet, se Scandias ejusdem auctoris insulas, non modò situ, quem is iis tribuit, movere; sed etiam longè in continentem Sarmatiæ terræ proferre: quidpe quum Thules partes maximè orientales apud Ptolemæum sint sub longitudinis gradu $xxx\ i$, scrup. xi ; Scandiarum verò minorum media sub gradu xli , scrup. xxx ; distantia inter utrasque est graduum x , scrup. xx . quo spatio ab ultimo Svediciæ promontorio, quod est ad fauceis Bornici sinus, si versùs orientem Scandias promoveris: in extremis tandem Litavorum finibus; inter duo celebria opida *Pfocko* & *Smolensko*, eas collocabis. quod, ut absurdum & ineptum, sic summo studio præcavendum erat, ne committeretur. At rursus non animadvertit Ortelius, se eadem operâ eademque ratione negare, Scandiam Ptolemæi esse Scandinaviam Plinii; quod tamen aliàs ipse adfirmat, 40 sic secum ipse pugnat, dum temerè Procopii errori patrocinator. Nos, quidquid Procopius Thulen adpellasse voluerit, parvi facientes, veram illam ac germanam vetustioribus Græcorum simul ac Latinorum monumentis celebratissimam Thulen adseveramus esse Islandiam; probareque id ex omnibus pariter conabimur. Ac primùm ex ipso Ptolemæo, præter rationes jam antè demonstratas, sic arguere pergimus. in descriptione Sarmatiæ Europææ, ultimum cogniti orbis parallelum per Sarmatiæ simul oram maritimam ducit, & Thulen insulam. Verba ejus sic habent: *Ἡ ἐν Εὐρώπῃ Σαρματία ὁριορίζεται, ἀπὸ τῶν ἄρκτων, τῶν περὶ τὴν Σαρματικὴν ἕκαστον, καὶ τὴν οὐνεδικὴν κάλπην, μέχρι τῆς ἀγρωσικῆς γῆς, καὶ ὁριορίζεται πρὸς τὴν μετὰ τὰς Ἐοιτικῆς ἀποσάμης ἐκβολαῖς, χρόνις ἀποσάμης ἐκβολαῖς, ῥυθονίῳ ἀποσάμης ἐκβολαῖς, τερέντι ἀποσάμης ἐκβολαῖς, χείνις ἀποσάμης ἐκβολαῖς. ἢ καὶ τὴν ἀπὸ Θάλης ἀρχαῖον τῆς 50 ἀρχαίας ἡσίας, τῆς περὶ τὴν Ἰαλιάτης τῆς ἰγρωσικῆς. id est: Sarmatia Europea terminos habet à septemtrionibus Sarmaticum oceanum, juxta Venedicum sinum, usque ad terram incognitam, ad hujusmodi descriptionem: Post Vistule fluminis ostia, Chroni fluvii ostia, Rubonis fluvii ostia, Turunti fluvii ostia, Chessini fluvii ostia: situs ora maritima, juxta parallelum per Thulen ductum, qui est cogniti orbis ultimus. Hoc si rectâ ratione consideretur, verissimum adparebit; sin minus, falsissimum. nam graduum numerum, quem Ptolemæus huic parallelo tribuit, si sequi velis, Sarmatiæ litus habebis juxta opida Russiæ *VVagá*, *Dwina*, *VVeliki Permen*, & *Stupoli*. quod falsum est. At si novissimam eademque exactissimam Russii litoris descriptionem consideres; non modò Islandiæ parallelum id adsequi reperies,*

reperies, sed etiam ultra ascendere. In eo itaque haud perinde falsum habuit magistrum Ptolemæus, quod Sarmatiæ litora atque Thules insulæ maximè septentrionales parteis sub eodem posuit parallelo; quàm quòd gradum huic parallelo LXIII attribuit: quum Sarmatiæ extremum litus, juxta Nassovium fretum & Novam Zemblam gradum LXX attingat. in quem sanè gradum Plinii rectè incidit computatio, lib. II, cap. CVIII per-scripta. ubi latitudine terræ universæ traditâ, sub eodem ponuntur parallelo Sarmatiæ extrema, & Thule insula. *Ab ostio, inquit, Tanais nihil modicum diligentissimi auctores fecere. Artemidorus ulteriora incomperta existimavit: cum circa Tanain Sarmatarum gentes degere fateretur, ad septentriones versus. Isidorus ad XLICML, usque ad Thulen; que conjectura divinationis est. Ego non minore, quàm proximè dicto spatio, Sarmatarum fines nosci* 10 *intelligo. Idem, lib. VI, cap. XXXIV: Hactenus antiquorum exacta celebravimus. sequen-tium diligentissimi, quod superest terrarum, tribus assignare segmentis. à Tanai per Meotin lacum & Sarmatas usque Borythenem, atque ita per Dacos partemque Germania, Gallia, oceani litora amplexi: quòd esset horarum sedecim. alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarum decem & septem. postremum Scythicum, à Riphæis jugis in Thulen: in quo dies continuarentur, ut diximus, noctesque per vices. Tanais ostium quinquagesimo latitudinis gradui sub-jectum est. duodecies centena millia passuum conficiunt xx gradus; LX millibus in sin-gulos gradus distributis, adjice jam xx hos gradus prioribus L, & habebis LXX gradum. Quis autem negaverit, hunc gradum propius accedere Islandiam, quàm proximas Scan-dinaviæ parteis, quæ sunt in Daniâ, ad promontorium Falsterbo, sub gradu LV? Jam verò 20 illud Ortelium geographum minùs fallere debuit, quòd Ptolemæus parteis Thules maxi-mè orientales ultra Rheni ostia extendat: quum idem superiorem Britannia partem non in septentrionem, ut vera est insulæ facies, sed ingenti circa medium cursum reflexu, in orientem versus porrigat: quâ ratione Thule quoque, quam omnes pariter auctores, unâ cum Ptolemæo, supra Britanniam memorant, propius orientali plagæ admota est. Britanniam igitur veræ genuinæq; faciei si reddas; Thulen etiam eadem operâ eò usque ab Scandinaviâ Plinii removebis, uti jam nullo modo eadem videri possit. Mela, lib. III, cap. VI: *Thule Belgarum litori opposita est.* En, quæso, quid tibi heic lector nunc animi est? recedisne ab Ortelii opinione; an etiam manes? censenesne Norvagiam atque Svediam Belgarum magis litori oppositas, quàm Islandiam? an non hæc quasi ex diametro, inter 30 Rheni Sequanæque ostia, Belgicæ objecta? Tabulam geographicam vel globum inspi-ce; adfentieris. Manet itaque verus Scandiis insulis situs, à Ptolemæo tributus: manet item nomen Scandiæ in Scandinaviâ Plinii, quæ Scanzia Iornandi. Jam præter Ptole-mæi auctoritatem, quando hæc satis superque remota est, alias audire rationes ex Orte-lio pervelim, quibus ille persuasus, Procopio magis quàm Plinio credens, erroris hunc haud modici coarguat, quasi ex unâ insulâ, quæ diversis nominibus Baltia, Basilia, Scan-dinavia, Scandia, & Thule dicta fuit, duas insulas fecerit, Scandinaviam & Thulen. nam Plinium per hæc duo nomina unam eandemque intellexisse insulam, manifestò falsum est. Scandinaviam eum Germaniæ partem vel insulam facere, satis superiori capite pau-tuit. prædicto autem lib. II, cap. CVIII, disertissimè inter Thulen & Germaniam, hujus- 40 que insulas, distingvit. *Ab ostio Tanais, inquit, nihil modicum diligentissimi auctores fecere. Artemidorus ulteriora incomperta existimavit: cum circa Tanain Sarmatarum gentes degere fateretur, ad septentriones versus. Isidorus adjecit XLICML, usque ad Thulen: que conjectura divinationis est. Ego non minore, quàm proximè dicto spatio, Sarmatarum fines nosci intelligo. & alioquin quantum est, quod innumerabiles gentes, subinde sedem mutantés, capiat? unde ulte-riorem mensuram inhabitabilis plagæ multo esse majorem arbitror. nam & à Germaniâ immensas insulas non pridem compertas cognitum habeo. Imensas hasce Germaniæ insulas, Scan-di-naviam esse ac Finningiam, supra satis ostensum est. Igitur, quum tam apertè atque di-lucidè inter has & Thulen distingvat; frustra es, si de iisdem terris loqui eum arbitreris. Tacitus quoque, diligens ac gravis in primis auctor, consimili modo distingvit. In im- 50 mensarum insularum unâ, id est, in Scandinaviâ, ut postea patebit, Sviones collocat ac Sitones; Germaniæ eos faciens populos, è Svevorum gente. in vitâ autem Agricola sic scribit de circumnavigatione Britannia: *Hanc oram novissimi maris tunc primùm (sub Do-mitiano) Romana classis circumvecta, insulam esse Britanniam adfirmavit; ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, invenit, domuitque. dispersa est & Thyle; quam hactenus nix & hiems abdebat. sed mare pigrum & grave remigantibus perhibent. ne ventis quidem proinde atollit: credo, quòd rariores terræ montesque, causa ac materia tempestatum; & profunda moles continui maris tardius impellitur.* Quod sanè de proximâ Scandinaviâ**

sive Norvagiâ intelligi haud potest. nam inter hanc, & Orcadas insulas, nullum adpel-
latur mare pigrum: neque tanta heic est vastitas continui maris, quantam auctor inter
Orcadas ac Thulen innuit. An verò simile veri est, eum in libro de Germaniâ, ubi de
Svionibus Sionibusque tractat, ignarum vel oblitum fuisse nominis Thules, si hanc gen-
teis istas incolere intellexisset? Haud opinor. Quin eodem libro de Agricolâ, Svevo-
rum, Scandinaviam incolentium, disertè meminit; nec tamen ullum 20° de Thule. quam
haud dubiè nominaturus erat, si eandem esse terram intellexisset. Eâdem, inquit, ætate
cohors Vespiorum, per Germanias conscripta, & in Britanniam transmissa, magnum ac memora-
bile facinus ausa est. & mox; atque ita circumvecti Britanniam, amissis per inscitiam regendi
10 navibus, pro prædonibus habitis, primùm à Svevis, mox à Frisus intercepti sunt. Svevi isti nulli
alii esse poterant, quàm qui in Scandinaviâ, id est, Norvagiâ. nam citra Norvagam jam
Cimbri in suâ peninsulâ; quos neque Tacitus, neque alius quisquam inter Svevos com-
putavit. At vis clariùs etiam de classe Romanâ, quæ Orcadas insulas in Domitiani princi-
patu perdomuit, Thulênque dispevit, tibi explicari? en, Juvenalis sic poëta in Satyrâ 11:

— Arma quidem ultra

Litora Iuberna promovimus, & modò captas
Orcadas, ac minimâ contentos nocte Britannos.

Ultra Britanniam, Orcadas, & Iberniam dum Romanos navigasse ait, satis apertè indi-
cat, non in orientem versùs ad Norvagam, sed in occidentem solstitialem ad Islandiam
20 accessisse. nam si ab Orcadis ad Norvagam conversi fuère; quomodò ultra Iberniam li-
tora arma promoverunt? Huic autem ex septemtrione opposita est Islandia. ad quam
Romani classe contententes, rectè ultra illam navigarunt. Sed hoc saltem notasse de-
buit Ortelius, Pytheam Britannicis adnumerasse insulis Thulen, ultimam versùs septem-
triones; quum Scandinaviam Plinii ipse *Basliam immensa magnitudinis* nominet insulam,
quam post eum *Balsiam* dixit Timæus; ut supra ostensum. Pytheam sequutus Plinius, in
lib. IV, cap. XVI, & ipse Britannicis adnumerat insulis Thulen, omnium ultimam. Ab
extremis Europæ finibus, ex ortu in occasum, ad novissimum ejus terminum Gadeis
usque progrediundo, insulas septemtrionalis oceani indicare recipit dicti libri cap. XIII.
itaque postquàm instituto ordine omneis ab Obio amne, ad Rheni ultimum versùs occa-
30 sum ostium, dicto cap. XIII, & item XV, exposuit; memoratâ etiam Britannia, tandem
cap. XVI; *Eandem*, inquit, *Hibernia latitudinem; sed longitudinem CC millibus passuum mi-
norem. super eam hæc sita, abest brevissimo transitu, à Silurum gente, XX M. passuum. reliqua
nulla CXXV millibus passuum circuitu amplior proditur. sunt autem XL Orcades, modicis inter se
discreta spatiis; VII Aemodæ, & XXX Habudes, & inter Hiberniam ac Britanniam, Mona, Mo-
napia, Ricnea, Vectis, Silimnus, Andros. infra verò Siambis, Athanatos. & ab adverso in Germa-
nicum mare sparsa Glessaria, quas Electridas Græci recentiores appellavere, quod ibi electrum na-
scereretur. ultima omnium, que memoratur, Thule: in quâ solstitio nullas esse noctes, indicavimus,
Canceri signum sole transeunte; nullosque contrâ per brumam dies. hæc quidam senis mensibus con-
tinuis fieri arbitrantur. & paullo post: A Thule unius diei navigatione, mare concretum à
40 nonnullis Cronium appellatur. En, jam dudum Plinius à Germaniâ, ejusque insulis, quas
capitibus XIII & XV exposuit, recesserat, quum ultimam, supra Britanniam, in septem-
triones versùs, diceret Thulen. In eandem sententiam supra, (quem locum ipse modò
citavit) lib. II, cap. LXXV: *Cogit ratio credi, solstitii diebus, occidente sole, propius verticem
mundi, angusto lucis ambitu. subjecta terra continuos dies habere senis mensibus; noctesque è di-
verso, ad brumam remoto. quod fieri in insulâ Thule, Pytheas Massiliensis scripsit, VI dierum na-
vigatione in septemtrionem à Britannia distantem. Eadem verba, ex Strabonis lib. I, su-
pra retuli: Ην Φησι Πυθίας δὲ τὸ ἐπὶ τῆ Βρεταννίης ἐξ ἡμερῶν ὀκτὼ ἀπέχειν, πρὸς ἀρίστον ἐξ ἧς ἢ ἑναὶ
ἢ ὡσπηγίας ἡμερῶν. id est: quam ait Pytheas à Britannia sex dierum navigatione distare
versus septemtrionem: vicinam autem esse congelato mari. Clarè idem & Plinii epitoma-
50 tor Solinus, cap. XXV: *Multe & alia circa Britanniam insule; è quibus Thule ultima. &
mox: Ultra Thulen accepimus pigrum esse & concretum mare. En igitur tibi, quisquis
etiam nunc in Ortelii sententiam pertinacior inclinas; putasne proxima Norvagiæ lito-
ra in septemtrionem à Britannia distare? putas VI dierum navigatione abesse? Bre-
vissimus è Scotiâ, Britannia parte, ad Norvagam, in orientem versùs, trajectus CCL
non ampliùs est millibus passuum; quæ triduo minùs, vento operam dante, facillimè
navigari possunt. At in septemtrionem, Thulen usque, alterum tantum est. quod spa-
tium multo rectiùs cum Islandiæ situ convenit. At hoc multo maximè notandum erat;
omneis pariter veteres auctores, à primo usque Pythæâ ad Plinium, & ultrâ fortassè,
Iber-***

Ibarniam insulam non ab occasu juxta Britanniam, quem verum ejus nunc scimus esse situm, sed super Britanniam, versus septemtriones sitam credidisse: ut modò ex Plinio cognovimus. Strabo autem lib. IV, hæc tradit: Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι αὐτῆ τῶν Βρετανικῶν ἤσσι μικραὶ μεγάλῃ δὲ ἡ Ἰέρη, πρὸς ἀριστερὴν αὐτῆ πρὸς βορρῆαν. id est: Sunt & alia circa Britanniam insula parva. magna autem Hierna, versus septemtrionem juxta eam porrecta. & paullo post: Περὶ δὲ ἡ ὀφθαλμῶν ἐπὶ μάλλον ἀσφαλῆς ἢ ἰσθμῶν, καὶ τὴν ἐκπομπὴν τῶν τῶν ὀνομαζομένων δὲ γίνονται τῶν πρὸς αὐτῆν. hoc est: Obscurior etiam est Thules historia, ob longinquum situm. hanc enim omnium, quarum feruntur nomina, maximè versus septemtrionem esse distitam ajunt. Quà ratione septemtrionis regionem fecere antiqui isti mortales, quæ verè erat occasus solstitialis. Islandia quidpe, à Britannia & Ibernâ, versus occalum solstitialem sita est. 10 Unde maximum excipitur argumentum, per Thules vocabulum intellexisse veteres Islandiam, non verò Norvagiâ ac Svediam. Solinus dictò cap. xxxv, malè atque imperitè à Britannia in Thulen per Hæbudes primùm, dein per Orcadas insulas, xiv dierum navigationem colligit. nam ab sinistro Britannia latere si solvas, Orcades; à dextro, Hæbudes longè extra directum in Thulen cursum jacent: spatiumque xiv dierum immensum est erroris. Locus is apud Solinum, supra ipsius auctoris errorem, etiam libratorum mendis fœdatus est. Verba in vulgatis exemplaribus hoc ordine leguntur: *Multa & alia circum Britanniam insule: è quibus Thule ultima. & mox: Ultra Thulen accipimus pigrum esse & concretum mare. Inde à Calidonia promontorio Thulen petentibus, bidui navigatio est. Excipiunt Hæbudes insule, quinque numero. & post: Secundam à continenti stationem 20 Orcades præbent: quæ ab Hæbudibus porrò sunt septem dierum totidemque noctium cursu, numero tres. Ab Orcadibus Thulen usque, quinque dierum ac noctium navigatio est.* In his particulam inde, malè convenire isti loco, alii etiam viderunt: idèoque posuerunt ante verbum excipiunt. sed quomodò hæc navigatio facta est à Calidonia, id est, extremæ Britannia promontorio, primùm ad Thulen; deinde ad Hæbudes; mox ad Orcades; atque hinc denique rursus ad Thulen; Satis ineptè. lego igitur ita: *Ultra Thulen accipimus pigrum esse & concretum mare. A Calidonia promontorio Thulen petentibus bidui navigatione excipiunt Hæbudes insule. & postea: Inde secundam à continenti stationem Orcades præbent.* Verùm neque Hæbudes, neque Orcades, quidquam ad nos in præsens. Thulen sequamur; quam Islandiam nunc esse dixi. In hanc omnia, quæ ab vetustioribus traduntur aucto- 30 ribus, numeris omnibus quadrant. ni fortè Cronium mare Lappia magis convenire putet, quàm Islandia; quia illa propius ad mundi verticem accedit. Hoc etiam, quia sic lubet, excutiatur. Plinii verba ex lib. IV, cap. XIII, hæc suprâ citavi: *Septemtrionalis oceanus: Amalchium eum Hecatæus appellat, à Paropamisæ amne, quæ Scythiam abluit; quod nomen ejus gentis lingua significat Congelatum. Philemon Morimarvasam à Cimbris vocari dicit, hoc est, Mortuum mare, usque ad promontorium Rubeas. ultra à deinde Cronium.* Rubeas promontorium esse quod nunc vulgò dicitur suprâ Lappiam & Scritofinniam Noorkyn, antè docui. hinc igitur in septemtrionem versus, C R O N I U M adpellatum fuit mare, sub ipso polo, intra circulum Arcticum comprehensum: quo situ Europa simul; Asiaque, & America partem septemtrionalem abluit. unde non minùs ad Islandiam, quàm ad Lap- 40 piam pertinet. Quin ego parum absùm, quin Dalechampii, viri doctissimi, opinioni accedam; qui Cronium mare non πρὸς τὴν Κρόνον, id est, à Saturni frigido fidere, his in oris regnante, dictum putat; sed à terrâ maximè septemtrionali, vulgari vocabulo *Groneland* adpellatâ. Ratio mihi est, quia unius diei navigatione mare id ab insulâ Thule abesse Plinius scribit. itaque, quia Gronia tanto spatio ab Islandia distat; ejus etiam terræ nomen pervetustum ad Pythæ Massiliensis, miri, nec vani harum regionum septemtrionalium indagatoris, vel Philemonis, aliorumve Græcorum pervenisse aureis. Ceterùm, disputationem hanc de Thule insulâ uti absolvam, unum etiam atque alterum adferam testimonium. Primum est auctoris haud peioris fidei, quàm Procopius est, Iornandis Gothorum episcopi; qui in libro de rebus Gothicis sic ait: *Habet tamen oceanus & alias 50 insulas interius in suo æstu, quæ dicuntur Balears: habetque & aliam Menaviam; nec non & Orcadas, numero xxxiv, quamvis non omnes excultas. habet & in ultimo plagæ occidentalis aliam insulam, nomine Thylen; de quâ Mantuanus: Tibi serviat ultima Thyle. Habet quoque is ipse immensus pelagus, in parte arctica, id est, septemtrionali, amplam insulam, nomine Scanziam.* Eqquid hunc etiam putas Scandinaviam Plinii, id est, Norvagiâ, cum Finnomarchiâ, Lappiâ, ac Svedîâ, intellexisse Thylen? At Scanziam esse eandem & Scandinaviam, ne ipse quidem Ortelius negat. Iornandes autem disertè ac perspicuè Scanziam à Thule distingvit. hanc in occidentem, illam in septemtrionem diversis longè regionibus

regionibus ultimas ostendit. Ac sanè verè ultima in occidentem versùs est Thule; extra omnem Hispaniæ, quæ ultima cogniti orbis ad id temporis terrarum, meridianum posita. Quin etiam clarè atque dilucidè multo majorem memorat Scanziam, quàm Thulen. illam quidpe amplam vocat; hanc non item. Verùm, uti liquido te tandem, post longam disputationem, animo dimittam; en Isidorus, origin. lib. xiv, cap. vi, *Thule, inquit, ultima insula oceani, inter septentrionalem & occidentalem plagam, ultra Britanniam; à sole nomen habens, quia in eà æstivum solstitium sol facit, & nullus ultra eam dies est: unde & pigrum & concretum ejus mare.* Rectissimè inter septentrionem & occidentem, id est, versùs occidentem æstivum, Islandiam describit; rectèque ultra Islandiam *pigrum*, seu

10 *concretum mare*, quod Græcis antiquis *Cronium*. Sic Statius, silvar. lib. v:

— *Quantusque nigrantem
Fluctibus occiduis, festoque Hyperione Thulen
Intravit.*

Sed ipsum tandem audiamus Procopium, quem is Thulæ det situm. Verba ejus, rer. Gothicar. lib. II, hæc sunt: *Ἐστὶ ἡ Ἰθάλη μέγιστη ἐσθίων· βρεσιτανίας δὲ ἀπὸ τοῦ πλείονος ἡ δεκαπλασίονος ὑπερβαίνει· καὶ τῆς ἀπὸ τῆς πολλῆς ἀπέχοντος πρὸς βορρῶν ἀέριον.* id est: *At Thule multo maxima est. nam decuplo major est Britannia: à qua longius abest versùs septentrionem.* Magnitudinem ostendit Scandinaviæ; ut & genteis postea, eam incolenteis: ac situm Thules, supra Britanniam, in septentriones versùs. Verùm quàm mirificè Procopius circa

20 septentrionis terras veras falsis ubique permisceat, cui ignotum esse potest?

Satis igitur sit hætenus Islandiæ antiquum germanumque nomen ab injuriâ cum Procopii, tum Ortelii vindicasse. quæ equidem cura si fortè minùs ad veteris Germaniæ descriptionem pertinuit, quum millia passuum 1000 à proximo Sæviæ litore distet: tamen, quia multis jam sæculis, Germanici nominis Norvagiotorum regibus paruit, haud perinde aliena ejus explicatio hoc loco visa est. quamquàm ne id quidem permittendum erat, uti terra Germania falsum alienumque Thules nomen ferret.

Ceterùm Ortelio imposuit Procopius: Procopio res eadem, iisdem penè verbis, duabus diversis terris, sub eodem climate sitis, attributa; dierum scilicet semestris longitudo. nam & Solinus in eadem penè verba de Thule, quæ Tacitus de Svonum, Scandina-
30 *naviæ incolarum, extremo litore, sic profert: Multa & alia circum Britanniam insule; è quibus Thule ultima: in qua æstivo solstitio, sole de cancri sidere faciente transitum, nox penè nulla: brumali solstitio dies adeò conductus, ut ortus junctus sit occasui. Ultra Thulen accepimus pigrum esse & concretum mare.* Tacitus autem in libro de Germaniâ: *Trans Svonas aliud mare, pigrum, ac prope immotum: quo cingi claudique terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis jam solis fulgor in ortus durat, adeò clarus, ut sidera bebetet.* Mela etiam, lib. III, cap. vi: *Thule Belgarum litori opposita est, Grajæ & nostris celebrata carminibus. In eà, quod sol longè occasurus exsurgit, breves utique noctes sunt, sed per hiemem, sicut alibi, obscure; æstate lucida; quod per id tempus jam se altius evehens, quamquàm ipse non cernatur, vicino tamen splendore proxima illustrat: per solstitium verò nulla; quod tum jam manifestior non fulgorem*

40 *modò, sed sui quoque partem maximam ostentat.*

De magnitudine insulæ; item de priscorum incolarum moribus ac victu, hæc Solinus prædicto loco: *Thule larga est, & diutinâ pomonâ copiosa. Qui illic habitant, principio veris inter pecudes pabulis vivunt; deinde lacte: in hiemem conferunt arborum fructus. Utuntur feminis vulgò; certum matrimonium nulli.*

Longissima hujus insulæ ab orbe nostro distantia causam proverbii præbuit poetis Latinis, uti, ubi remotissimum aliquem locum vel regionem demonstrare vellent, Thules id nomine indicarent. Hinc Virgilius *Γωργικῶν* 1, magnitudinem imperii Cæsari Augusto precans:

— *Tua nauta*

50 *Numina sola canant; tibi serviat ultima Thule.*

Et Juvenalis Satyrâ xv:

*Nunc totus Grajas nostrasque habet orbis Athenas·
Gallia caudicibus docuit facunda Britannos:
De conducendo loquitur jam rhetore Thule.*

Statius, dicto silvarum lib. v:

*Quid Rhæni vexilla ferant; quantum ultimus orbis
Gesserit, & refluxo circumfusa gurgite Thule.*

A poetis deinde etiam ad alios scriptores proverbialis ea loquutio transit. Arnobius, adversus

adversus genteis lib. VI: *Constituamus, cognoscende rei causâ, templum numinis alicujus esse apud Canarias insulas; ejusdem apud ultimam Thylen; ejusdem apud Seras esse; apud fulvos Garamantas; & siqui sunt alii, quos ab sui notitiâ maria, montes, silvæ, & quadrini determinant cardines.*

De vocabulo quoque insulæ pauca uti dicam; vereor equidem uti rectè id apud Tacitum in vitâ Agricolæ, & in quibusdam Virgilio exemplaribus, scribatur THYLE, per Y: quum omnibus pariter Græcis auctoribus, Pythæ, Straboni, Ptolemæo, Dionysio, Stephano, & aliis, sit ΘΟΥΛΗ, non ΘΥΛΗ. unde rectè apud Melam, Plinium, Juvenalem, Statium, Solinum, Claudianum, & alios etiam scriptores legitur THULE. Barbaro postea sæculo id plerique fecere Thyle; & corruptius multo, ut est apud Aethicum, Tille, 10 & Tila. Joan. Tzetzes in histor.

Αἱ Βρετανίδες νῆσοι κείνται πρὸς Θρακίαν,
 Δύο αἱ μέγισται πασῶν. πρώτη Ἰβερνία
 καὶ Ἀλβίων μετ' αὐτήν. αὐτῶν τῶν ἄλλων πρῶται.
 καὶ ἄλλαι ἣ τελευτῶντα, καλεῖσθαι Ὀρκάδες.
 καὶ Θύλη ἐστὶν αὐτῶν, ἄλλη μέγιστη νῆσος,
 εἰς Ἀπυρκτην τὴν ποντοῦ ἐγγίσει κεληιδύνη.
 Ἐκ τούτων τῶν τελευτῶντα εἰσὶν αἱ Ἐσπερίδες.
 πρὸς μέρος τῶν Ἐσπερίων κείνται τὴν Βρετανίαν.
 Τελευτῶν ἣ Διονύσιον πόλεων μόνον λέγεται.
*Britanica insula jacent circa Thraciam,
 Due maxima omnium. prima Ibernia,
 Et Alabiorum post ipsam. ipse aliarum prima.
 Et alie triginta, vocata Orcades;
 Et Thule proxima ipsis, alia maxima insula,
 In Aparctia statum proxima, vocata.
 Ex his triginta sunt Hesperides:
 Ad partes enim vespertinas sita Britannia.
 Tres autem Dionysius urbes solum dicit.*

20

CAP. XL.

30

De minoribus Septemtrionalis ac Germanici oceani insulis, inter Thulen atque Germaniam sitis. item de insulis sinus Codani, quarum incolæ TEUTONI, GODANI, CODANI, ac DANI.

THULEN superiori capite, quamvis longiùs ab Germaniâ distitam, tamen duas ob causas explicandam putavi: primùm, quia Thulen esse nunc Norvagian cum cohærentibus terris falsò Ortelius è Procopio adseruit: tum, quia Germanici nominis regi nunc paret. In iisdem erunt causis reliquæ etiam insulæ minores, in eodem oceano, inter Thulen Germaniamque sitæ.

Plinius prædicto lib. IV, cap. XVI: *Agrippa Britannia longitudinem 1000 M. passuum esse, latitudinem 600 M. credit. eandem Hibernia latitudinem; sed longitudinem 600 M. passuum minorem. Super eam hac sita, abest brevissimo transitu à Silurum gente 200 M. passuum. Reliquarum nulla 600 M. circuitu amplior proditur. sunt autem XI Orcades, modicis inter se discretæ spatiis. VII Acmodæ, & XXX Habudes; & inter Hiberniam ac Britanniam Mona, Monapia, Ricnea, Vectis, Silumnus, Andros. infra verò Siambis, & Athanatos. & ab adverso in Germanicum mare sparse Glessaria, quas Electridas Græci recentiores appellavere, quòd ibi electrum nasceretur. ultima omnium, que memorantur, Thule. In his igitur insulis ORCADES satis sunt notæ, ut quæ hodiè que supra Scotiam, Scotis atque Anglis vulgò adpellantur the iles of Orcadnay, & contractè Orcanay, & Orcnay. non longè hinc versùs occidentem sunt HÆBUDÆ, supra Scotiam & Hiberniam, infinito numero. inter Orcadas atque Norvagian sunt VII ACMODÆ, vulgò Schet land & Het land, in commune vocitatæ, numero per se V; quibus duæ sunt adjiciendæ proximæ versùs Orcadas, Fulo, & Feril. Inter has, & Thulen, Norvagianque, nullæ jam supra Britanniam reperiuntur, nisi quæ XXV ampliùs numero, vulgò Farre nuncupantur. has igitur GLESSARIAS sive ELECTRIDAS esse necesse est. namque & multitudo vocabulo sparse convenit; & in*